

ТЕЗЕ О ОДРЖИВОЈ ЗАШТИТИ И ВАЛОРИЗАЦИЈИ ЦЕЛИНА, ПЕЈЗАЖА И АНСАМБАЛА

Резиме

Очување културног наслеђа тешко је угрожено знатним порастом становништва као и појачаном експлоатацијом природних ресурса и општим техничким развојем, што је проузроковало својеврсне проблеме. У том контексту, посебну тешкоћу чини уклапање модерне архитектуре у историјске ансамбле. Регулација саобраћаја, паркирање и улога УЛИЦЕ је, такође, проблем, јер је улица изгубила свој карактер и постала саобраћајница.

Едукацији квалификованих специјалиста за послове обнове историјских целина посвећена је дужна пажња. Она се усмерава, поред појединачних архитектонских остварења, и према глобалним особеностима агломерација: плановима насеља, техничким поступцима, просторној типологији и др.

На крају, сагледан је Нови концепт заштите урбаних целина, чији приступ формулише заштиту кроз ИНТЕГРАТИВНУ конзервацију у којој су вредности традиције синтетизоване с другим чиниоцима планирања.

Кључне речи: наслеђе, модерна, едукација, саобраћај, ИНТЕГРАТИВНА КОНЗЕРВАЦИЈА

1. Уводна разматрања

- У већини случајева разборито је и опортуно пажљиво и на артикулисан начин проучити природне могућности враћања у употребу здања у историјском језгру, те обнове изворног стања, колико је то могуће, у његовим карактеристичним видовима, било да се ради о волуменима и њиховој дистрибуцији и комуникацијским везама, било о колориту фасада, односно, о затеченим урбаним украсима.

- У плановима урбанистичког реструктурирања и заштите потребно је осигурати зелене прстенове у којима ће бити забрањена свака изградња... док ће у историјским подручјима, која су се делимично изменила услед набујале изградње, бити потребно одредити прилагођену висинску границу објеката. У том контексту, ревизија урбаних украса односи се на улице, тргове и остале слободне површине (дворишта, просторе међу кућама, вртове итд.), како би се оне хомогеније повезивале.

- Очување културног наслеђа тешко је угрожено значајним порастом становништва, као и појачаном експлоатацијом природних ресурса и општим техничким развојем. Потребу заштите културне традиције и уклапања у данашњу индустријску цивилизацију прихватиле су све међународне институције (Генерална скупштина УНЕСКА, Европски савет и ИКОМОС, Светска федерација за урбанизам и становање која је још 1961. формирала Комитет за историјске урбане целине) [1].

- Ради бољег разумевања „Заштите и обнове целина“, Европски савет је дефинисао, у оквиру професионалног вокабулара, вишечлани термин „места и ансамбли историјске и уметничке вредности“.

- Тако, појам место (фр. Site) подразумева сваки ансамбл створен деловањем природе или човека, чија хомогеност и вредност, особито уметничка, естетичка, историјска, етнографска, научна, литерарна, изискују заштиту и валоризацију [2].

- Ова општа дефиниција покрива три категорије: 1. природна, 2. мешовита, 3. урбана.

- ПРИРОДНУ чине места – од мањих, концентрисаних, као што су стене, пећине, водопади и др., преко мотива ограниченог распона – до великих пространстава: пејзаж, планински масиви, обале и др.

- У МЕШОВИТОЈ КАТЕГОРИЈИ су прожимања предела и живописних агломерација, природни оквири градова и села.

- УРБАНА МЕСТА чине историјски ансамбли који су обликовани у потпуности деловањем човека. Релативно је новијег порекла идеја да се она штите не само ради очувања појединачних споменика које садрже, већ и ради спасавања и валоризације њихових глобалних квалитета (конгреси у Компостелу 1961, у Венецији 1964). [3]

- У том контексту, историјски ансамбл мора да буде јасно омеђен архитектонским или топографским реперима. У градовима је центар образован око групације грађевина с јавним функцијама (црква, већница). Поједини градови имају више историјских четврти које треба посебно заштитити.

- С аспекта ВРЕДНОСТИ, истиче се историјска, археолошка или уметничка, при чему је од највећег значаја глобална вредност целине. Ретки су примери хомогеног квалитета агломерације, ансамбала, и грађевина (Венеција). Често је монументална грађевина окружена амбијенталним ансамблом с којим чини целину. У масовном фонду анонимне архитектуре квалитет се остварује здруженим деловањем групације зграда. [4]

- Развијање принципа заштите места и ансамбала мора се формулисати у оквиру сазнања да је један од највидљивијих знакова економског јачања и демографског пораста масовна урбана концентрација која носи својеврсне проблеме.

2. Проблеми реализације планова

Могу се сврстати у четири групе:

2.1. Техничке тешкоће рестаурације

- Постоји опасност у случају заштићених зона да елитистички укуси аспирације о финансијској моћи могу да преокрену ранији ред приоритета развоја градских функција.

- У том смислу треба истицати да је добар приступ заштити средине општедруштвени интерес а не само интерес једног личног задовољства или профита. Нажалост, овај принцип се данас често не поштује.

- Тако, на пример, лоше стање многих историјских споменика највишег ранга, у обрнутој је сразмери са њиховим високим квалитетима. Власничко и просторно парцелисање, бројне измене и паразитске доградње или блокаде елемената изворне обраде – изискују врло сложене и скупе рестаураторске радове. [5]

- С друге стране, у масовном фонду скромних стамбених зграда, захвати се усмеравају на очување или успостављање историјског аспекта кућа. То се

посебно односи на обнову уличних фасада, где се задржавају традиционални материјали и решења. (Пример: Господска улица у Бањој Луци и сл.).

- Из историјске перспективе видимо да свако доба има свој сопствени значај препознатљивости себе у времену, а коришћењем најбољег из прошлости, у комбинацији са конструктивним напорима и осећајним резултатима садашњости.

2.2. Уклапања модерне архитектуре у историјске ансамбле

- Недостатак разумевања процеса пројектовања и планирања, уз некомплетне аргументе о „етици дизајна“ у архитектури и грађењу, водио је, могли бисмо тако назвати, до ВЕЛИКЕ ПОДЕЛЕ на СТАРО versus НОВО. Овај проблем и његове манифестације проширују цело поље дизајна зграде, што тражи поглед са историјске дистанце. [6]

- Тако, у ширим терминима, може се рећи

а) да је период до 19. века репрезентовао време када је архитектура била „уметност“, на пример, низ „уметничких есеја“ у грађењу, остварених преко наслеђеног архитектонског језика и ограничене „палете“ локалних елемената и рестрикција

б) да 19. век и прва половина 20. века представљају период промена када је „старо“ мешано са „новим“ и када је „уметност мешана са науком“, и

в) одонда, па наовамо, сценарио је, све више, архитектура и планирање као „гржишна пракса“, било у старим или у новим формама.

- Не можемо још разматрати уклапање модерне архитектуре у историјске ансамбле, док пре тога не испитамо оба аспекта СТАРО versus НОВО, чија је разлика стварна, нарочито у Европи, укључујући и нашу ситуацију.

- Вероватно је да ће ова ПОДЕЛА бити замењена све већим акцентовањем „плурализма“ као етике будућности у архитектонско-урбанистичком дизајну градског пејзажа. Ово ће, изгледа, бити неизбежно тако, с обзиром на снаге које мењају друштвено-економске факторе у ширем обиму, али, извесно је да ће процес бити дуг и тежак.

- Решење овог проблема тражи да се истражи које су главне преокупације учесника у „великој подели“. Не постоји, вероватно, никакав појединачни фактор који би могао да се идентификује као један узрок „поделе“, већ пре постоји комбинација фактора који преокупирају људе и узрокују да се проблем настави.

- Тако, према М. Парфекту и Г. Пауеру три најубедљивија фактора могу, на људском или личном нивоу, да се опишу као:

- шок од новог
- усмереност на „стил“
- везаност за прошлост.

Ту су и други убедљиви фактори као:

- образовне разлике
- разлике у друштвеним класама
- политички погледи.

- У неким земљама, у ове факторе могла би се додати и јавна схватања урбаног квалитета као синонима очувања вредности или конзервације. Одвојено или у комбинацији, ово резултује у супротстављене снаге ОТПОРА НА ПРОМЕНЕ versus акцентирање потребе за ПРОГРЕСОМ И ИНОВАЦИЈАМА.[7]

- С друге старне, на МАКРОНИВОУ имамо такве факторе као што су: национална економија и друштвене промене технолошки развој и промене (везане за економику грађења).

- Ове моћне снаге, а у великом опсегу, важније него било која друга разматрања, стварају други облик тензије у ситуацији, јер, ПРОМЕНЕ постају неизбежне, чак иако им се пружи отпор, што утиче на њих, или се модификују под утицајем „хуманих“ или личних пожељности. Макрофактори морају, на крају, превагнути.

- Ипак, потребно је и демократски да се о томе поведе дебата на разним форумима (министарствима, удружењима, савезима и сл.), ма колико да то може бити споро што се тиче разумевања, ако се има у виду да се, с једне стране, не сме дозволити да се вулгаризована филозофија „тржишне моћи“ наметне над свим другим разматрањима, нити пак, с друге стране, да се дозволи слепо прејудуцирање које би потценило и саботирало све покушаје стварног прогреса.

- Као прилог таквој дебати, сагледајмо прво проблем „шока од новог“. Током целе историје, увођење непознатих форми и елемената у урбану средину повремено је праћено протестима, опозицијом и исмејавањем. Ово се, такође, односи на уметност, посебно музичку.

- Можда једна од порука која би могла да се изведе из неке „непожељне промене“ на урбаном и културној сцени јесте да реакција на то буде најубицајенији резултат НЕРАЗУМЕВАЊА И НЕДОСТАТКА ПОШТОВАЊА И ПОДРШКЕ ФАКТОРИМА КОЈИ ДОВОДЕ ДО ТАКВИХ ПРОМЕНА. Јер, у човечјој природи постоје паралелно тежње ка промени и жеља за сталношћу. Отуда и отпори према променама, који не долазе само због приватних интереса. Њих треба тражити и у емоционалним узроцима. Јер, ми смо понекад жртве навика.

- С аспекта „усмерености на стил“, проблем представља преокупираност превазиђеним питањем „стила“ који још окупира погледе и оцене о многим пројектима зграда данас. Изузев у специфично историјским срединама, где шире или радикално одступање од установљених архитектонских форми не би могло да буде опроштено – концепт „стила“ као много важнији него ма која друга разматрања нема данас добру основу.

- Такође, проблем поделе на старо versus ново с аспекта „везаности за прошлост“ јесте узрочни фактор ближе везан за отпор променама и за слепу оданост установљеним (историјским) стиловима грађења. Везаност за прошле архитектонске периоде и стилове, мада је још фактор који постоји, данас је, ипак, без већег значења. Овде можемо говорити о наслеђеном „језику“ класичне архитектуре и о локалном „језику“ архитектуре зграда одређеног поднебља (вернакуларна архитектура).

- У том контексту треба сагледати и проблем уклапања модерне архитектуре у историјске ансамбле. У новој оријентацији борбе, интелектуална таштина и пасивна заштита уступају место концепцији о активној улози културних добара у остварењу виталних потреба и економског живота савременог друштва.

- Очување природних и културних добара сагледава се у околностима глобалних загађења животне средине која прете не само опстанку наслеђа, већ и самих људи. Истиче се сазнање да стари градови, упркос техничким не-

достацама и материјалним тешкоћама преображаја, представљају капитал какав друштво не сме да упропасти. Укључивање нове градње у старе структуре није питање доктрине, већ одговорности и квалитета. Услови да се то постигне не могу се унапред одређивати. Савремена архитектура мора допринети одржању континуитета историјског града.

- Принципијелан је став да се модерна архитектура у склопу историјских насебина мора прилагодити традиционалним односима у избору волумена и размерника да би се сачувало неопходно јединство. Отварају се следећа питања: Које традиционалне елементе просторног обликовања треба преузети (нагиби кровова, артикулација pročеља, стари покривачи и др.); затим, може ли се прихватити изразито модерно обликовање новоградње од челика и стакла у окружењу кућа од дрвеног скелета, опеке и камена? Уз отклањање доктринарних приступа, стечена искуства доводе до сазнања да је пресудан квалитет нове архитектуре у стварању синтезе старог и новог. [8]

- У неким „популистичким“ комерцијалним зградама данас, ултраупрошћене класичне форме или мотиви могу неки пут да се употребе с укусом и успехом. Али, све у свему, легитимна употреба класичних архитектонских форми је озбиљно ограничена и неоправдана тамо где су друге, модерније форме (базиране на савременим грађевинским методама и захтевима) применљивије, или пак где је локални „језик“ од истинских домаћих грађевинских форми и материјала погоднији.

- На крају овог разматрања треба узети у обзир да људска схватања, директно повезана са сценаријем поделе на „старо versus ново“, представљају супротна гледишта, која долазе из људске образовне и друштвено-економске класе и разлика у политичким погледима. Такве класе, односно такви приступи не само да тешко нестају, већ настављају свој утицај у разноврсним степенима.

- Чак и најнепримећенији посматрач урбане сцене не може а да не призна да ток економске и технолошке промене приметно управља животом и новим формама архитектуре и планирања у данашње време. Промене се сада дешавају таквом брзином кретања да би зачудиле и највећи број далековидих коментатора од пре пола века. Право питање је да ли су ове промене правилно схваћене, или – да ли им је дозвољено да се десе на један *ad hoc* или некоординисан начин?

- Уз то, коштање и недостатак традиционалних занатлија, ипак, у терминима високог квалитета архитектонског „украшавања“, сада значе да се ово може променити само на некој селективној основи. У многим случајевима мора се наћи некакав архитектонски компромис између захтева урбаног контекста, традиционализма, и разматрања финансијско-технолошког развоја.

Архитект и носилац развоја морају да буду у истом положају у односу на све ове захтеве, а локална власт и јавност морају бити свесне ових проблема. На крају, ако неки компромис није прави одговор, скоро увек биће боље ићи ка стварно добро пројектованом решењу које искрено изражава функцију и намену, ослањајући се на контекст, уместо наметања грубих комерцијалних „боксова“.

3. Регулација саобраћаја и паркирања и улога улице

- Најподмуклији, често најштетнији утицај на урбани контекст је онај од стране саобраћаја и његових захтева у терминима кретања, прилаза и смештајних потреба. Са све већом тешком неравнотежом у корист путног транспорта и употребе приватних кола (што је противно јавном транспорту), и стварање све веће главне путне мреже има директне импликације на смештај овог таласа у саобраћају на путни простор, с додатним ефектима загађења, што, све заједно, говори да раст саобраћаја мора приоритетно да се узме у обир у регулисању и безбедном вођењу урбаног контекста. [9]

- Уз то, масован и непрекидан промет возила, један је од главних узрока пропадања историјских целина. Нарочито су штетни снажни потреси изазвани кретањем тешких возила, који изазивају распадање структура, као и гасови штетни по здравље и грађевине, особито у коридорима уских улица. Решења се налазе у измештању транзита ван старих урбаних ареала, као и у пробијању тунела повезаних с подземним гаражама испод централне зоне.[10]

- У већим деловима центра морамо решити проблем лаког прилаза, паркирања, доставе робе и др.

- Али такво регулисање саобраћаја било би једнострано, ако, истовремено, не бисмо водили рачуна и о самој улози улице која је данас изгубила свој карактер и постала саобраћајница. Јер, град је рефлекс живота људи; пројекција на терену целокупног друштва. Сукцесивно, генерације које га стварају, смењују се, а остаје материјализована форма. То „урбано биће“ испољава се, најпре, мрежом улица, поштом, њиховим лицима – низовима фасада. Улице формирају арматуру града, обликују скелет тог бића, инфраструктуру плана. Схема саобраћајница, снимљена из авиона, омогућује, као својеврсни рукопис на терену, да се поуздано разазна којој цивилизацији насеље припада, из које епохе потиче, на каквом је плану устројено.

- За данашње пешаке, улица је простор отуђен поплавом аутомобила. Морамо, стога, да обновимо традиционалну улогу улице као места окупљања, сусрета, заједничких манифестација. Улица старог града је посредник између наслеђа некадашње, и живота данашње заједнице, која додаје нову کاریку у непрекидном ланцу традиције.

Успешна улица је она која се највише користи, зато што повезује виталне тачке, и што више она испуњава ову функцију (сврху) повезивања, утолико ће бити интересантнија и живља као место у свом сопственом значењу. Однос између ширине и висине улице умногоме одређује карактер у томе што он фиксира степен садржаја.

Док у једној улици ПОПРЕЧНИ ПРОФИЛ одређује пропорцију, опсег видљиве дужине је подједнако важан. Тако, на пример, осећање садржаја и пријатности околине је много више повећано ако постоји неки визуелни прекид на сваких 200 м итд.[11]

Пешачки или полупешачки путеви треба да имају паралелан паркинг и траке за доставна возила на задњој страни зграда са колонадом која води до саме улице. Дobar јавни транспорт и унутар центра треба да има приоритет, како би се редуковала употреба кола. Аутобуси треба да се крећу иза пешачких улица и паралелно с њима.

- Колико је важно „Лице улице“ види се из Резолуције Колоквијума „Лице улице“ усвојене у Лозани 21. јуна 1973, где су учесници констатовали: [12]

"Непокретности које су чиниле ансамбл без већих вредности бивале су често деформисане или замењене жалосним остварењима без односа размера, материјала и боје.

Карактеристичне регулационе линије су поремећене, а мрежа парцелације изопачена.

Стабла, фонтане итд. настајали су постепено и замењивани су неусклађеним мобилијаром.

Незасито рекламирање преправило је простор.

Најезда моторизованог промета довела је у питање равнотежу градских центара и пореметила контакте између улице и њених корисника.

Каблови, ваздушне линије, ТВ антене поквариле су силуете.

Загушење саобраћаја омело је коначно трговину и довело у питање судбину улице.

Нове функције и пратеће спекулације некретнинама протерале су станаре из насељених четврти, које су тиме лишене свакодневног живота улице и њене просторне и социјалне равнотеже".

4. Едукација квалификованих специјалиста за послове обнове и ревитализације историјских целина

- У подухватима очувања и вредновања историјских ансамбала као драгоценог културног наслеђа неопходно је да образовање специјалиста почне проучавањем историје урбанизма. Прошла су времена када су научни интерес и друштвено старање били ограничени на ремек-дела уметности. Данас се читави градови третирају као заштићене целине, с појединачним споменицима и њиховим окружењем мањег квалитета, али довољног значаја за трајно очување.

- Специјалиста приступа урбаном наслеђу као вишеслојном извору за изучавање историје цивилизације. Поред појединачних архитектонских остварења, пажња специјалисте – истраживача усмерава се према глобалним особеностима агломерације: плановима насеља, техничким поступцима, просторној типологији и др. У програму образовања конзерватора, акценат је од почетка стављан на историју архитектуре, док је урбанизам имао споредну, неретко подређену улогу. Таква несразмера у приступу заштити историјских ансамбала не може се више прихватити.

- Донедавно ограничавање интереса на значајне опусе мора бити замењено широким сагледавањем укупности урбаног наслеђа, где безбројна остварења појединачно скромног домета чине неупоредиву већину.

- У свом методолошком приступу, специјалиста се обраћа разноврсним изворима, као што су: оснивачке повеље, наредбе, инвентари, путописи, гравуре, стари планови градова. Знатан део истраживања посвећен је генези насеља, од заснивања првобитног језгра, преко еволуције кроз све фазе. Теренска проучавања обухватају, осим целине, и њену околину. Анализа премера земљишта и аероснимци имају значајну улогу у сагледавању изворног планског концепта насеља и каснијих промена. Компарација података и закључа-

ка стечених анализама различитих извора и поступака, осигурава поузданост каква се не може постићи коришћењем само једне врсте докумената и метода.

- Гледано с аспекта планског и спонтаног развоја градова, поступак генералног раздвајања на две основне групе има значајне недостатке: прецизна анализа урбане еволуције указује на особености појединих фаза и наизменичног деловања планских захвата и спонтаних процеса. Упоредна анализа остварених резултата показује не само разлике, већ и сличности између настанка у истом маху или сукцесивно.

- Едукација кадрова у домену обнове и ревитализације градских ансамбала мора да обухвати и познавање социолошко-културних услова и, у том контексту, међусобне условљености друштвених односа. Проблем је веома сложен, а да се не би изгубила људска стварност, треба му прићи шире, тј. видети га у оквиру „просторно-временског континуума“. Из тог угла гледано, може се рећи да су градови у свим временима били средишта друштвених, политичких и економских интереса. Из тих разлога је било тешко спровести промене у структури града. Тада су промене биле узроковане спољним притисцима. [13]

- У данашњим компликованим животним условима и појавама које их прате сведоци смо одређених противречности као израза општег закона развојка. Проблем се, дакле, не може унапред одредити. Њега треба открити кроз противречности које постоје у некој појави или ситуацији а, затим, на одговарајући начин разрешавати. То није, према Шулцу, проблем ни техничке, ни економске нити социјалне или политичке природе. То је ХУМАНИ проблем очувања човечјег идентитета који, као теза, има крајњи циљ да се превазиђе та ситуација „како би се открила, да се открије како би се учинила видном, да се учини видном како би се разрешила“.[14]

- Сартр, такође, говорећи о овим односима као општој законитости, истиче њихову СПЕЦИФИЧНОСТ, додајући: „али сваки градски колектив има посебну физиономију“. Тако, на примеру Рима он истиче: „Кроз измешаност богатства и сиромаштва, Римљани доживљавају, у малом, развој своје националне привреде, али је та измешаност, сама собом, једна непосредна дата друштвеног живота. Она се испољава кроз људске везе посебног типа, претпоставља укорењеност сваког појединца у градску прошлост, конкретну везу људи са рушевинама...извесну организацију простора, то јест путеве који воде људе ка другим људима или на посао“.[15]

- Свакако да добро планирана обнова града која обухвата те (специфичне) компоненте јесте потребна и нужна, али то не изражава укупне човекове представе о граду коме се он увек радо враћа. Остаје, дакле, још питање: како те структуре учинити да буду лепе и пријатне. Јер, како каже Ван Ајк: „Један град, ако је стварно град, има веома сложен ритам, базиран на многим врстама кретања: човековим, машинским и природним. Први је, данас, парадоксално угушен, други, тирански наглашен, трећи, неадекватно изражен“.[16]

- У сваком случају, специјалиста овог типа мора да зна да никад не треба подлећи техницистичким упрошћавањима и сматрати да техника и оруђа сама условљавају, у датом контексту, друштвене односе. У том смислу то значи да подлогу урбаног облика као колективног предмета треба тражити у кон-

кретној делатности индивидуа које се изграђују у свом односу с тим “предметом”, као у свом непосредном свакидашњем „друштвеном пољу“.

- Другим речима, овде се ради о урбаној форми као оквиру и о односима који у њему владају. А то су два различита квалитета. Јер, из доброг оквира не следе нужно позитивни односи, али, без доброг оквира ти се односи не могу ни развити. [17] Развијање тих односа, неминовно, тражи да се да нова димензија идејама ЦИАМ-а. Тако је дошло до тзв. „НОВЕ АТИНСКЕ ПОВЕЉЕ“, коју специјалиста мора да проучи. Јер, град више не може егзистирати као прости збир зона за становање, рад и рекреацију, које повезују разни видови комуникације. Град мора бити „целина“ с вишим нивоом квалитета од обичног збира „делова“.

- Уз то, социолошке потребе и вредности у плановима насеља морају, такође, да буду предмет образовања специјалиста за обнову града, јер оне утичу на облик насеља, комплексне су, испреплетане и међусобно повезане с различитим друштвено-економским факторима. У том контексту треба анализирати: физичке потребе, интимност и заштићеност, обједињеност свих фаза живота, насељску свест, друштвене вредности, културни контекст, емоционалне факторе. Конкретно, с аспекта одбране треба узети у обзир доминантан положај, бедеме, утврђене објекте, цркве и већнице. Затим, места ходочашћа, епископска седишта, значајне манастире. Такође – објекте трговине и занатства и њихов утицај на градски план обнове и ревитализације и типове зграда.

- Посебно у фокус ове врсте образовања треба укључити и ЕСТЕТИЧКЕ ИДЕЈЕ. Зато што је „ЛЕПО“ тешко дефинисати, нико још до сада није био у стању да издвоји оне елементе помоћу којих би се град или било која физичка средина могла направити лепом. Многи урбанисти су покушавали да специфицирају оне елементе који идентификују визуелну слику града како је замишљају његови становници. Неки урбанисти су изабрали враћање на идеје „града лепоте“ из прошлог века, примењујући ПРОСТОРНЕ КОНЦЕПТЕ, на пример путеве са вишефокалним осама, смештајући градске објекте према визурама и погледима, а неки су своје преокупације везивали само за естетике градског центра.

5. Ка новом концепту заштите урбаних целина

- У жељи да се мењају ствари и односи са сопственом средином, мора се проучити одговарајућа историјска и актуелна светска детерминисаност која намеће оквири економске нужде, али, унутар којих се може свесно развијати њихова негација – специфичан облик интегративне конзервације уз одржив развој. Јер, град је увек имао свој идентитет а човек у њему своје „место“, а данас се уместо „места“ заговарају тзв. „узајамна дејства“. Резултат је познат: није дошло до узајамних контаката, а човек је изгубио своје упориште и остао отуђен.

- У том контексту, просторно-историјске целине – урбаног и руралног типа – с природним окружењем почеле су да заузимају централну улогу у истраживачким и оперативним подухватима тек у другој половини 20. века. Померање тежишта активности проузроковано је све тежим стањем у историјским градовима до којег су довеле миграције из села према урбаним средиш-

тима, неопремљеност старих насеобина за повећане потребе савременог живота, стихијско ширење и несарадња служби заштите и урбанизма – што је изазвало убрзано пропадање градитељског наслеђа.[18]

- Зато, познавање друштвеног утицаја на структуру и облик града и обротно – улогу и значај модела града у процесу друштвене репродукције – представља УСЛОВ за сагледавање могућности трансформације града 21. века, и то стваралаштвом, а не чекањем стихијског еволуционог развоја. Тиме ће и архитектура и облик града израсти ближи идејама које имају интернационалност, али одражавају услове специфичне средине и аспирације конкретног друштва.

- У том смислу, међународни конзерваторски покрет, негде седамдесетих година прошлог века, прокламовао је приступ заштити урбаног наслеђа кроз ИНТЕГРАТИВНУ конзервацију, у којој су вредности традиције синтетизоване с другим чиниоцима планирања. А у следећој деценији утемељен је појам одрживог развоја, којим је употпуњена нова методологија планирања. Та новодефинисана доктрина развијана је на многим професионалним скуповима, да би, поступно, постала покретачка снага акција.[19]

- Тако се кроз студијско-планерски процес и тимску сарадњу разрешавају противречности СТАРОГ и НОВОГ (о чему је било речи раније у тачки 2.2.) и изналазе спреге очувања трајних вредности и развоја животних активности. У томе треба да учествују бројни експерти, припадници разних струка и служби, посебно становници и корисници, што је ОКОСНИЦА савремене конзерваторске стратегије покретања и придобијања јавног мњења као главног покретача трајног преображаја.

- Нови приступ ПЛАНУ историјског градског центра кроз интегративну конзервацију, утемељен је на проучавању развоја и активности града и представља полуту савремене интернационалне стратегије, теорије и тактике прихваћене у Европи, посебно у Италији. Њеном применом, историјска језгра, која садрже слојеве и елементе традиционалних формација, могу бити очувана и обзирно прилагођена потребама савременог живота.

6. Закључна разматрања

- У трагању за прихватљивим решењима, према Новом концепту заштите урбаних целина, треба да буду укључене ревитализације старих грађевина, да се спречава њихово уништавање ради реконструкције.

Суштинско настојање и достигнуће плана урбане конзервације јесте очување како старих градитељских целина, тако и становништва с традиционалним делатностима. Да би се спровео такав концепт, неопходно је да се културолошки циљеви утемеље на људским и економским потенцијалима и активном суделовању грађанства животно заинтересованог за остварење плана преображаја урбаног организма.[19]

- На основу таквог разматрања може се формулисати и план урбане конзервације који, у генералном оквиру, може да се дефинише кроз опште смернице плана, које дефинишу улогу центра кроз интегрисану конзервацију и услове за њено остварење. Уравнотежење потреба и могућности развоја тражи повезаност с решењима на нивоу града и региона. У том контексту, важну улогу имају ТЕХНИЧКИ ЦИЉЕВИ и ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ. У техничке

спада очување наслеђа од уништења; интегрисање у средину кроз активне улоге; повратак традиционалне ефикасности; опремање потребним услужним делатностима; усмеравање промета на веће саобраћајнице. Оперативни циљеви укључују услове и механизме дугорочне политике: могућности становања свих слојева; прилагођавање друштвених служби и услуга; релације: становање-трговина-занатство.[20]

- Треба имати у виду да је урбана обнова, по природи, сталан процес, који није ограничен ни у времену ни у простору и који мора бити разматран у широком контексту.

- Планирање мера обнове изискује поуздано познавање битних функција града и темељно научно истраживање. То, такође, налаже сарадњу разних дисциплина и савремену методiku и технику да би се водило рачуна, у највећој мери, о друштвеним, културним и економским потребама, као и да би се разборито користили простор и време.

- Конзервација и уклапање грађевина историјске..уметничке вредности могу много допринети да обновљена урбана четврт задржи специфичан карактер и да се њени становници осећају као код куће. Непримерено је да се предлажу заједнички – исти критеријуми за рад у различитим областима архитектуре, посебно када се ради о утврђивању политике за уклапање савременог дела у постојећу архитектонску групу.[21]

Искуство показује да је најважније пројекте обнове дужна да спроведе сама власт или њене експерименталне организације које раде на извршавању предвиђених мера.

У том смислу, законске и административне одредбе морају бити прилагођене: брзом уређењу терена и расположивим површинама потребним за обнову, превенцији против неоправдане добити, смањивању трошкова, заједничком финансирању урбане обнове од стране државе и локалних органа.

- Проблем расељавања треба решавати с обзиром на појединачне ситуације и жеље људи који се пресељавају. При томе, нарочито треба олакшати социјалну интеграцију особама премештеним у други део града. Такође треба помоћи онима који су се до сада бавили трговином и занатима да сачувају основу своје егзистенције. Особе погођене предвиђеним мерама морају бити исцрпно обавештаване.

- Решавање проблема ревитализације улице и унапређења саобраћаја вршити у духу препорука Колоквијума у Лозани Извршном комитету ИКОМОС-а. У том контексту, најбитније и најпрече је покренути јавно мњење и усмерити га ка потреби незаменљивог доприноса "Лица улица" историјског града у савременом животу.

- Између осталих препорука, истичемо неке које су у најближој вези с овом темом. Тако нпр., оживљавање улице уско је повезано с унутрашњом структуром и животом кућа и блокова, и то више него с обновом њених фасада; уважавање унутрашње парцелације и карактеристичних габарита од највећег је значаја.

Ревитализована улица треба да задржи, штавише, и да поврати разноврсне друштвене слојеве и лепезу њихових активности.

- Саобраћај, уз то, мора бити прилагођен структурама и активностима града, аутомобили, у највећој могућој мери, удаљени из историјског центра,

лаке и брзе везе морају бити осигуране возилима јавног транспорта прилагођених димензија, без загађивања.

- Предности које нуди савремени живот морају бити интегрисане у старе градове, прилагођене посебностима сваког од њих. Тако, на пример, повезани и пријемчиви простори морају бити резервисани за пешаке, што ће дозволити и стимулацију размене, трговине и доколице.

Уз то, потребно је обратити пажњу на велики значај профила и застора улица.

- На крају, нови приступ мора да поклони пажњу начину деловања елемента у контексту и да обухвата интеракције међу њима. Постојећи урбани елементи од вредности треба у перспективи да се заштите или трансформишу, уз вођење рачуна о квалитету средине. У сваком случају, НОВО не сме да девалвира СТАРО.[22].

- Гледајући с аспекта "изводљивости промена", морамо размотрити капацитет средине за промену. Посматрајући категорије урбаних ситуација, можемо извести више закључака. Тако, у већим центрима постоји велика вероватноћа или неизбежност промене (услед високог степена економске активности и одговарајућих земљишних вредности), али, истовремено, порастао је степен "обавезне бриге" за заштиту неког ревитализованог али, такође, хуманизованог урбаног контекста.

- С друге стране, у случају средњих (малих градова, као и историјских градова) заштићених територија, локална средина и карактер су све више рањиви на промену у разноврсним степенима, било у форми супротног развоја (где је активна локална економија) или у форми губитка снаге (где је локална економија стагнантна или у опадању). Најчешће и у највише места, обично је потребан неки нов развој, али, понављамо, ово мора да буде "у контексту", у терминима размере, локације и свеобухватног карактера. Биће важно осигурати задржавање традиционалних локалних намена у форми мешавине "пуне живота" – што је суштина стварног карактера у тако много градова било које величине или конфигурације. Генерално, што је мањи град, то је "личнији" карактер. Велики градови могу бити веома безлични.

- Такође, с аспекта управљања средином, односно обновом, треба истаћи да ПРОМЕНЕ у циљу постизања бољег квалитета живота треба да произађу, на локалном нивоу, од појединаца, група, и локалних влада које се уклапају у савремени концепт "одрживог развоја", који, у свим својим конотацијама, подразумева широк распон облика урбане изградње, укључујући и обнову градова, са својим друштвеним, фискалним и економским оквирима. У тај контекст уклапа се и Нови концепт заштите целина и ансамбала, чији је акценат на "хуманизацији" у сродству са постојећим урбаним карактером, али, такође, и на маштовитој обради "тема", производећи вредне резултате.

Извори:

[1] УНЕСКО, препоруке, ЕВРОПСКИ САВЕТ, конфронтације, ИКОМОС, СВЕТСКА ФЕДЕРАЦИЈА ЗА УРБАНИЗАМ: Комитет за историјске урбане целине, 1961. у Светислав Вученовић: "УРБАНА И АРХИТЕКТОНСКА КОНЗЕРВАЦИЈА, Том 1, Свет-Европа", стр. 53.

[2] исто

[3] исто

- [4] исто
- [5] исто
- [6] Тошковић, Д.: "Савремени дизајн: Контекст, технологија, тржиште" у УРБАНИ ДИЗАЈН, стр. 346.
- [7] Parfect, M. and Power, G.: *Planning for Urban Quality* Rutledge, London, 1997.
- [8] УКЛАПАЊЕ МОДЕРНЕ АРХИТЕКТУРЕ У ИСТОРИЈСКЕ АНСАМБЛЕ (3.4.2.1.6.2.2.) у С. Вученовић, *op.cit.*, стр. 57.
- [9] Тошковић, Д.: "Филозофија урбаног контекста". УРБАНИ ДИЗАЈН, Урбанистички завод Републике Српске, стр. 254, 2000, Бања Лука.
- [10] РЕГУЛАЦИЈА САОБРАЋАЈА И ПАРКИРАЊА (3.4.2.1.6.3.3.) у С. Вученовић, *op.cit.*, стр. 57.
- [11] Тошковић, Д.: *op.cit.*, стр. 310
- [12] РЕЗОЛУЦИЈА КОЛОКВИЈУМА "ЛИЦЕ УЛИЦЕ", Лозана, 1973, у С.Вученовић, *op.cit.*, стр. 172.
- [13] Тошковић, Д.: "Социолошко културни услови: Међусобне условљености друштвених односа", *op.cit.* стр. 175.
- [14] Шулиц, К.Н.: "Егзистенција, простор и архитектура", Грађевинска књига, Београд, 1974.
- [15] Сартр, Ж.: "Егзистенцијализам и Марксизам", Нолит, Београд, 1973.
- [16] Van Eyck: "Team 10 Primer", Alison Smithson ed., London, *Architectural Design*, 1964.
- [17] Сеферагић, Д.: "Домети и границе новог насеља у планирању социјалне заједнице", Симпозијум: Концепцијска планирања насеља на примеру "Мишелука", Нови Сад, 1980.
- [18] Шекарић, Б.: "Нови концепти заштите урбаних целина: Интегративна конзервација и одрживи развој" (3.4.2.8.1.), 2001, стр. 29–31, у С. Вученовић, *op.cit.*, стр. 67.
- [19] исто
- [20] исто
- [21] Куртовић-Фолић, Н.: "Нови облици бриге за градитељско наслеђе" у монографији: "Просторно и регионално планирање и заштита средине", ИАУС.
- [22] РЕЗОЛУЦИЈА КОЛОКВИЈУМА "ЛИЦЕ УЛИЦЕ": Препоруке, *op.cit.*, стр. 172.

Summary

Prof. Dobrivoje TOSKOVIC, PhD

THE INSTITUTE OF ARCHITECTURE AND URBAN & SPATIAL PLANNING OF SERBIA

THESES ON SUSTAINABLE PROTECTION AND VALORIZATION OF THE COMPLEXES, LANDSCAPES AND ENSEMBLES

Key words: heritage, modern architecture, education, integrative conservation

Preservation of the cultural heritage is seriously endangered by considerable growth of population, as well as increased exploitation of natural resources and a general technical development. This massive urban concentration has caused many problems, especially, in terms of the plans implementation, which can be classified into four categories. In this context, a special difficulty lies in the fitting the modern architecture into historic ensembles. This process is analyzed, firstly, within the MAJOR DIVISION of OLD versus NEW, and then through the combination of the factors that preoccupy the people and cause the problem persists.

In the new orientation of the struggle, intellectual vanity and the passive protection give way to the conception of an active role of cultural properties in the achievement of vital needs of contemporary society. Traffic control, parking and the role of the street is also the problem that specifies a lot of care in the urban renewal. Hence, in larger parts of centre it must be solved the issue of easier access, parking, delivery of goods and others. Therefore, we must take care about the role of the STREET that is now lost its character and become the communication. We emphasize that the successful STREET is the one mostly used for connecting the vital points.

It paid a proper attention to the education of qualified specialists for the historic ensemble rehabilitation chapter. In addition to the individual architectural achievements, it is also dire-

cted to global characteristics of agglomeration: settlement plans, technical processes, spatial typology and others.

Finally, it is analyzed the NEW CONCEPT OF URBAN ENSEMBLE PROTECTION, which approach formulate the protection through INTEGRATIVE conservation in which values, traditions, synthesized with other planning makers, which makes the lever of contemporary international strategy, theories and tactics.

The methodological approach is reflected in problem orientation that is characterized by cause and effects relations in the world of integrative conservation. Contribution of this paper is reflected in overall comprehension of the conservation process of the ensembles in the light of contextual conditions and impacts. Significantly, regarding the idea is consideration of the feasibility of changes through the capacity of the environment.